

Основні результати 2022 року

Складно підбивати підсумки 2022 року, який виявився найскладнішим з часу набуття Україною незалежності у 1991 році, оскільки він приніс багато людських втрат. Після восьми років війни росія почала повномасштабну військову агресію проти України 24 лютого 2022 року, що визначило розвиток економічних, а подекуди й політичних подій не лише в Україні, але і за її межами. Український уряд, бізнес та населення продемонстрували неабияку стійкість і бажання боротись за життя в незалежній сильній Україні. Демократичний світ показав готовність допомагати Україні вистояти та перемогти в цій війні, надавши безпрецедентну військову, фінансову та гуманітарну допомогу, а також запровадивши санкції проти терористичної держави росія, про які рік тому навіть не готові були говорити. При цьому запроваджені росією обмеження на експорт газу та нафти, а потім і рішення країн ЄС обмежити російський імпорт газу та нафти призвели до давно небачених в цих країнах рівнів інфляції.

Водночас Україна набула статусу кандидата на членство в ЄС, про що у 2021 році було годі й мріяти. Але Україна показала, що готова до цього, проявивши тверду прихильність курсу інтеграції в ЄС та готовність змінюватись на краще. Тоді як у першій половині 2022 року політика уряду та НБУ була передусім спрямована на утримання макроекономічної стійкості, уникнення стрімкого підвищення бідності та підтримку бізнесу, вже протягом другої половини року Україна сфокусувалась на виконанні семи рекомендацій Європейської комісії (ЄК), які є необхідною умовою початку переговорів про членство в ЄС.

В Україні війна призвела до суттєвих втрат людського капіталу. Багато людей, як військових, так і цивільних, загинули в цій війні. Також за різними оцінками близько 7 млн осіб залишили Україну і шукали прихисток від війни в інших країнах, передусім в ЄС, тоді як близько 5 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами. Це буде і великим викликом для відновлення України після війни, оскільки уряду треба буде впроваджувати реформи, що сприятимуть надходженню інвестицій в країну і відповідно створенню робочих місць, а тому і поверненню українців з-за кордону.

Далі буде непростий рік, коли Україні треба перемогти у війні. Повоєнне відновлення буде тривалим та складним, але нам всім треба докласти зусиль, щоб воно було ефективним та прозорим.

Політика

- 24 лютого росія почала повномасштабну військову агресію проти України. І це змінило все. Війна стала визначальним чинником політичного порядку денного країни, коли держава та суспільство спрямували свої зусилля фактично на захист самого існування України.
- За перші тижні повномасштабної війни росія розширила окуповані території від Криму та східної частини Донбасу і додатково окупувала частину Київської, Житомирської, Сумської, Чернігівської, Харківської, Миколаївської, Запорізької та Херсонської областей. Успішні контрнаступи Сил оборони України вибили російські війська із півночі України та зменшили окуповану територію на півдні, але значна частина України лишається під окупацією.
- Протягом 2022 року ЄС прийняв дев'ять пакетів санкцій проти росії. Схожі санкції також запроваджували США та інші країни Великої сімки. Було запроваджено особисті санкції проти керівної верхівки росії, найбагатших людей росії та осіб причетних до злочинів росії проти України. Також були запроваджені галузеві санкції проти російської енергетики, транспортної галузі, оборонної промисловості, заборонено постачання нафти, вугілля, сталі та інших сировинних товарів із росії до країн ЄС та Великої сімки, заборонено постачання багатьох видів послуг російським клієнтам. Також країни Великої сімки та ЄС спробували обмежити ціну російської нафти для інших країн, заборонивши надавати будь-які послуги, що сприятимуть транспортуванню нафти за вищою ціною, ніж встановлена (зараз 60 доларів за барель)
- Вже на початку березня уряд оприлюднив перший пакет рішень щодо підтримки українського бізнесу під час війни. Ці рішення передбачали зокрема звільнення ФОПів від сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) на період воєнного стану та один рік після його завершення, відтермінування сплати податків, скасування всіх заходів ринкового контролю, крім регулювання цін та контролю за ціноутворенням, запровадження мораторію на перевірки всіх видів для бізнесу. Інші початкові рішення запроваджували певні податкові та митні пільги, які пізніше уряд переважно скасував.

- 23 червня Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Цей статус чітко визначає напрями політичної, економічної трансформації країни та відкриває нові можливості отримати допомогу ЄС в цьому процесі. Вперше Україна заявила про намір стати членом ЄС в 1998 році.
- Протягом другої половини року Україна сфокусувалась на виконанні семи рекомендацій ЄК, які є необхідною умовою початку переговорів про членство в ЄС. Ці рекомендації стосуються судової системи, боротьби з корупцією, деолігархізації, запобігання відмиванню коштів, а також забезпечення прав меншин та запровадження директиви ЄС щодо аудіовізуальних послуг. Хоча в кожній із цих сфер було досягнуто значного прогресу, повного виконання зазначених рекомендацій не відбулось. Зокрема, новий закон про вибори суддів Конституційного суду не врахував останні рекомендації Венеціанської комісії щодо кількості членів експертної ради, що загрожує заблокувати реформування цього судового органу.
- 3 травня почались розмови про потребу підготовки відновлення після війни. І вже 4-5 липня в Лугано (Швейцарія, URC 2022) на Міжнародній конференції Україна представила Національний план відновлення, що включав як заходи з впровадження реформ, так і оцінку втрат і коштів на відновлення. Цю конференцію було співорганізовано Україною. Пізніше вже в четвертому кварталі західні країни організували конференції у Вашингтоні, Берліні та Парижі, покликані знайти механізм координації допомоги Україні.

Поточні втрати від війни

- У 2022 році економічна ситуація визначалась війною, яка призвела до тимчасової втрати території, а також до масових руйнувань інфраструктури. До 24 лютого було тимчасово окуповано 7,3% території України, а після цієї дати максимальна частка тимчасово окупованої території становила 24,8% і на середину листопада окупована територія скоротилась до 17,5%.
- За оцінкою КШЕ на листопад 2022 року загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, складає майже 136 млрд дол. США. Війна призводить до втрат для розвитку рослинництва на роки наперед через міне та хімічне забруднення та потребу в рекультивациі земель, пошкоджених снарядами, окопами та рухом військової техніки.
- У 2022 році називались різні оцінки потреб коштів на відновлення. За оцінкою Світового банку, станом на червень 2022 року на відновлення України потрібні 349 млрд дол. США. Після червня втрати суттєво зросли, зокрема через масові удари росії по енергетичній інфраструктурі. Зараз Світовий банк працює над оновленням оцінки.

Реальний сектор

- За оцінками реальний ВВП скоротився у 2022 році на 30-32% внаслідок тимчасової втрати територій, часткового або повного руйнування ряду підприємств та інфраструктури, дорожчої і обмеженої логістики, міграції людей всередині країни або за кордон. Внутрішнє споживання різко скоротилось, а інвестиції за оцінкою впали більш як вдвічі.
- Всі галузі реального сектору потерпали від війни. За оцінкою одні з найбільших втрат припали на металургію, де було знищено кілька ключових заводів, а решта стикнулась із різким подорожчанням логістики в умовах зниження цін на металопродукцію.
- Найбільш стійкими виявились підприємства харчової та легкої промисловості. Виробників продовольчих товарів підтримувало внутрішнє споживання і подальший експорт. Водночас легка промисловість змогла швидко адаптуватись до виконання військових замовлень.
- Внаслідок руйнувань, високої невизначеності, погіршення добробуту населення, нестачі вільних коштів у компаній та обмеженості бюджетних ресурсів суттєво скоротилось будівництво. Ймовірно, обсяги будівельних робіт скоротились в 3-4 рази від показників 2021 року.

Енергетика

- Через обстріли росією енергетичної інфраструктури України пошкоджено понад 50% генерувальних та передавальних потужностей. Були вражені всі види генерації – атомна (пошкоджені трансформатори, які передають електроенергію в мережу, окупована Запорізька АЕС), тепла, гідро. Дефіцит електроенергії змушує енергокомпанії відключати від мережі промислових та побутових споживачів, що знижує виробництво та погіршує добробут українців. Споживання електроенергії скоротилось і серед побутових споживачів. Виробництво електроенергії в країні за оцінкою знизилось на 30-35% у 2022 році.
- До початку повномасштабної війни Україна встигла завершити об'єднання української електричної мережі з європейською ENTSO-E та від'єднатись від спільної енергосистеми з рф та білоруссю. Об'єднання з ENTSO-E дає можливість напряму обмінюватись електроенергією із ЄС та суттєво посилити енергетичну незалежність країни. Україна експортувала електроенергію влітку, коли в системі був її надлишок, та імпортувала електроенергію в кінці року, коли відчувався дефіцит.
- Пошкоджень зазнала нафтогазова галузь – зруйновано 28 нафтобаз, обстріляний Шебелинський НПЗ, знищений Кременчуцький НПЗ, пошкоджені Одеський та Лисичанський НПЗ. Як наслідок, Україна змушена завозити пальне з-за кордону.
- Транзит російського газу територією України до ЄС скоротився до 40% від законтракованих обсягів. Крім того, через окупацію частини української території стало неможливо використовувати

газовимірвальну станцію «Сохранівка» на Луганщині. Обстрілами було пошкоджено близько 7000 км газових мереж. За оцінками, виробництво газу в Україні скоротилось на 10%, а споживання – на 30%.

Транспорт

- Російський військовий напад зупинив одну транспортну галузь – авіаційну – та частково заблокував роботу ще двох – морської та річкової. Відповідно, залізничний та автомобільний транспорт був змушений працювати зі значно більшим навантаженням в напрямку західних кордонів. Проте загальні обсяги вантажних залізничних перевезень за січень-листопад 2022 року скоротились на 51% через падіння перевезень в напрямку українських портів та скасування транзитних перевезень. Морські перевезення скоротились втричі порівняно з 2021 роком. Перевезення автомобільним транспортом скоротились не настільки суттєво через допомогу ЄС та відкриття нових пунктів пропуску на західному кордоні України.
- ЄС для підтримки українського експорту уклав угоду з Україною, яка тимчасово дозволила ввозити українську продукцію автомобільним транспортом без обмежень. Для цього ЄС скасував дозвільну систему на автомобільні вантажні перевезення з Україною.
- З початку війни «Укрзалізниця» виконує важливу функцію евакуації населення із зони бойових дій, а залізничні вокзали стали першими пунктами прихистку та гуманітарної допомоги.
- 22 липня 2022 року за посередництва ООН було досягнуто угоди з Туреччиною щодо безпечного транспортування зерна та харчових продуктів з портів Одеса, Чорноморськ та Південний (так звана «Зернова угода»). Дію угоди було продовжено 17 листопада попри спротив РФ. Ця угода дозволила розблокувати український експорт зернових та позитивно вплинула на стан продовольчої безпеки у світі. За час дії угоди було експортовано 16 млн тонн зерна.

Сільське господарство

- Аграрний сектор за оцінкою ІЕД скоротився на близько 30% у 2022 році як через падіння рослинництва, так і скорочення поголів'я у тваринництві.
- Під час весняної посівної було засіяно на 25% менше земель, ніж у 2021 році передусім через тимчасову окупацію територій на сході та півдні країни, а також проблеми з доступом до пального. Це призвело до зниження врожаю більшості культур порівняно з рекордними показниками 2021 року, хоча залишились вищими за результати 2020 року. Загалом на 30 грудня аграрії зібрали 49 млн т зернових, 10,5 млн т соняшника, 7 млн т ріпаку та сої. Це перевищило показники 2012 року, але нижче, ніж в усі наступні роки.
- Восени аграрії збирали повільніше врожай, а на 30 грудня 22% площ під кукурудзою залишилась незібраними через фінансову неспроможність окремих компаній зібрати врожай, а також проблеми з його зберіганням.
- У 2022 році аграрії через блокування морських портів не могли вчасно експортувати врожай 2021 року. Крім того, частина елеваторів опинилась на тимчасово окупованій території, а частина була повністю або частково зруйнована російською армією. Тому в Україні почали застосовувати мобільні засоби для зберігання врожаю, зокрема рукави.
- Сектор тваринництва також потерпав від війни. Худоба та птиця гинули внаслідок обстрілів. Весною через невизначеність та бойові дії птахофабрики не змогли вчасно закласти яйця в інкубатори. Це спричинило підвищення цін на яйця восени, що перевищило традиційне сезонне зростання.
- Використання нових технологій, дорожче паливо та довша і відповідно дорожча логістика на фоні неможливості отримати зиск від високих світових цін незадовільно вплинули на фінансові показники аграрних компаній. Окремі підсектори, зокрема птахівництво та вирощування овочів в теплицях, стикнулись з потребою закуповувати генератори та пальне для них восени. Відповідно сектор і надалі стикатиметься з викликами відновити діяльність у 2023 році. Найбільшим питанням сьогодні є спроможність компаній вчасно та в повному обсязі здійснити посівну весною.

Зовнішній сектор

- У 2022 році стрімко розширився дефіцит торгівлі товарами та послугами. За одинадцять місяців року дефіцит склав 20 млрд дол. США, що в 11 разів вище тогорічних показників. Це відбулось через скорочення номінальних показників експорту товарів та послуг на 29% дпр на тлі лише незначного зменшення імпорту товарів та послуг (-4% дпр в дол. США). Однак завдяки міжнародній підтримці рахунок поточних операцій був зведений з профіцитом на рівні 8,5 млрд дол. США, а профіцит зведеного платіжного балансу розширився до 2,4 млрд дол. США.
- Експорт товарів постраждав найбільше. За даними НБУ, падіння товарного експорту склало 34% дпр за 11 місяців, причому основне падіння відбулось в експорті металів та руд. Натомість завдяки міжнародним зусиллям падіння експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва становило лише 14% дпр. Скорочення імпорту товарів було не таким різким, як для експорту, й склало 20% дпр за січень-листопад. Запроваджені 24 лютого обмеження на оплату товарів некритичного імпорту були швидко скасовані, бо основу імпорту країни складають товари

проміжного споживання та інвестиційні товари, які необхідні для забезпечення функціонування економіки.

- Через велику кількість українців, які вимушено виїхали за кордон, у 2022 році відбувся бум імпорту послуг: він збільшився на 74% дпр внаслідок зростання витрат українців за кордоном. У результаті профіцит торгівлі послугами, який зазвичай дозволяв частково компенсувати дефіцит у торгівлі товарами, змінився дефіцитом. Це поглибило загальний дефіцит торгівлі товарами та послугами.
- Попри зростання витрат українців за кордоном зберігся також притік грошових переказів в Україну. За перші 11 місяців вони склали 12 млрд дол. США, що лише на 6% менше тогорічного показника. Водночас притік прямих іноземних інвестицій фактично зупинився. У січні-листопаді чистий приплив ПІІ склав 0,3 млрд дол. США порівняно з 6,6 млрд рік тому.
- Протягом 2022 року відбулись суттєві зміни у географії товарної торгівлі України. Різко зросла роль ЄС як торговельного партнера, зокрема в експорті. Польща стала найважливішим напрямком українського експорту, тоді як на другому місці опинилась Румунія, випередивши Туреччину й Китай. Стрімке зростання експорту в Китай змінилось на не менш стрімке падіння. У імпорті зміни були не такі різкі, але й тут роль ЄС зросла.

Фіскальна політика

- Внаслідок війни виникла потреба стрімко підвищувати витрати на обороноздатність країни, тоді як падіння економіки негативно впливало на доходи бюджету. В результаті дефіцит збільшився за оцінкою до майже 20% ВВП, а запланований дефіцит був ще вищим. Так, доходи бюджету суттєво підтримали гранти, від яких до загального фонду держбюджету надійшло майже 481 млрд грн. Передусім ці кошти надійшли від США.
- За оперативними даними ДКСУ доходи від ПДФО, що йдуть також до місцевих бюджетів, зросли майже на 8% дпр через вище фінансування грошового забезпечення військових. Через інфляцію збільшились надходження від внутрішнього ПДВ, тоді як обмежена ліквідність уряду та зниження експорту призвели до скорочення сум відшкодованого ПДВ майже вдвічі. Стрімке зниження доходів від ввізного ПДВ пояснювалось як запровадженнями пільгами зі сплати цього ПДВ, що існували до липня 2022 року, скороченням ставки ПДВ на пальне до 7%, так і падінням імпорту.
- Через погіршення фінансових результатів підприємств скоротились доходи від податку на прибутки підприємств. Водночас у березні та квітні уряд розширив спрощену систему оподаткування, дозволивши навіть великим компаніям сплачувати єдиний податок у розмірі 2% з оборотів, що підсилило доходи місцевих бюджетів.
- Значення податкових надходжень для обороноздатності країни посилилось. Саме сплачені податки та внутрішні запозичення є джерелом фінансування видатків на оборону та безпеку. На ці цілі не йде міжнародна допомога. В результаті збільшення кількості військових та підвищення їх грошового забезпечення і зростання воєнних закупівель, частка видатків Державного бюджету на оборону зросла до 42% за 11 місяців 2022 року, а загалом видатки на безпеку перевищили 50%.
- Закон про Державний бюджет на 2023 рік було ухвалено в листопаді і підписано ще 23 листопада 2022 року, щоб пришвидшити переговори з міжнародними партнерами про фінансову підтримку у 2023 році. Так, бюджет передбачає зовнішнє фінансування на 1,6 трильйона грн або близько 38 млрд дол. США. Водночас доходи передбачено у сумі 1,3 трильйона грн, з яких податкові надходження становитимуть за планом 86,8%. Як і у 2022 році, майже половина видатків Державного бюджету припадає на програми оборони та безпеки, які фінансуватимуть коштом податкових надходжень.

Фінансування бюджету

- У 2022 році важливим джерелом фінансування бюджету стала емісія НБУ: прямий викуп військових облігацій становив 400 млрд грн. Водночас від ринкового розміщення військових облігацій було отримано лише 197 млрд грн через низький попит на ОВДП за ставками, які пропонував Мінфін. При цьому, за період повномасштабного вторгнення погашено ОВДП на більшу суму: 213 млрд грн, 2,7 млрд дол. США та 0,7 млрд евро.
- У 2022 році із зовнішніх джерел залучено 564,2 млрд грн. Найбільшим позичальником коштів у 2022 році був Європейський Союз, який в межах програм макрофінансової допомоги надав 7,1 млрд евро пільгових позик.
- У 2022 році Україна отримала від МВФ 2,7 млрд дол. США (а сплатила Фонду 2,4 млрд дол. США) в межах спеціальних інструментів швидкої підтримки. Попри очікування України отримати велику програму вже до кінця року, МВФ запровадив новий інструмент підтримки. В грудні Рада виконавчих директорів МВФ ухвалила Моніторингову програму із залученням Ради фонду (Program Monitoring with Board Involvement, PMB) для України. Програма спрямована на допомогу Україні в підтримці її макроекономічної та фінансової стабільності і передбачає розробку для України рамки макроекономічних заходів, що сприятиме збільшенню допомоги Україні від донорів.

Соціальна політика та ринок праці

- Негативний вплив повномасштабної війни на соціальну сферу був великим. За різними оцінками близько 7 млн українців шукали притулку за кордоном, тоді як кількість ВПО сягнула майже 5 млн

осіб. В результаті ринок праці подекуди стикався із проблемами з наявністю працівників, але в цілому попит на робочі місця був набагато більшим за кількість наявних вакансій.

- Внаслідок повномасштабної війни рівень безробіття (за методологією МОП) за оцінкою НБУ зріс до 30%. Водночас кількість офіційно зареєстрованих безробітних залишилась близькою до рівня 2021 року. Все ж у вересні депутати ухвалили рішення скоротити виплати по безробіттю до 90 днів, що може пояснюватись обмеженістю коштів на фінансування таких виплат. Натомість для ширшого використання громадських робіт уряд запровадив «Армію відновлення».
- Для стримання зростання бідності уряд вчасно і в повному обсязі виплачував соціальні допомоги, включно з пенсіями. Ці виплати передусім здійснювали за рахунок міжнародної допомоги.
- Доходи Пенсійного фонду зросли у 2022 році завдяки більшим надходженням від ЄСВ від грошового забезпечення військових. Всього на пенсійні виплати було спрямовано 575 млрд грн.

Монетарна політика та обмінний курс

- Інфляція становила 26,5% дпр у листопаді і може сягнути 28% дпр у грудні через зростання витрат бізнесу на генератори та пальне до них. У 2022 році найбільше зростали ціни на фрукти та овочі через окупацію частини півдня України та на пальне через припинення виробництва бензину в Україні внаслідок російських обстрілів. Ціни на імпортні товари також суттєво зросли через девальвацію гривні НБУ влітку.
- Політика НБУ у 2022 році була спрямована на підтримання курсової стабільності та стримування інфляції. Саме тому ще в перший день війни НБУ запровадив обмеження на зняття готівки з рахунків в обсязі 100 000 грн в день, заборонив видачу готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, призупинив роботу валютного ринку України, зафіксував офіційний курс на 24.02.2022, заборонив банкам-емітентам випуск електронних грошей та операцій з ними. Пізніше окремі обмеження були послаблені.
- НБУ підвищив облікову ставку до 25% для зниження інфляційного тиску, але банки поки повільно підвищують свої ставки у відповідь.
- НБУ із початку воєнних дій зафіксував обмінний курс гривні до долара США на рівні 29,25 грн за долар. У липні НБУ девальвував гривню до 36,57 грн за дол. у відповідь на посилення попиту на долари в Україні. На підтримку курсу НБУ у березні-листопаді витратив 22,4 млрд дол. США. Банки зобов'язані обмінювати гривню на долар за офіційним курсом +/- 1% за більшістю безготівкових операцій окрім карткових. Банки можуть вільно встановлювати курс готівкової іноземної валюти. У жовтні-грудні готівковий обмінний курс коливався в проміжку 39-41 грн за дол. США.

Фінансовий сектор

- Більшість банків продовжили роботу після запровадження військового стану. Припинили роботу лише кілька дрібних банків. Банки забезпечили безперебійну роботу платіжної системи й зберегли прибутковість за вирахуванням втрат за кредитами, але різко зменшили нове кредитування поза межами державних програм. В умовах надлишку ліквідності банки пропонують відсоткові ставки суттєво нижчі за споживчу інфляцію.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
<http://www.ier.com.ua>

